

ДЕ МІСТИЛАСЯ ХАРКІВСЬКА «ПРОСВІТА» ПІД ЧАС НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ?

Красіков М.М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри українознавства, культурології та історії науки
Національного технічного університету «Харківський політехнічний
інститут», м. Харків, Україна*

Якщо хтось поцікавиться питанням, де в період німецької окупації Харкова розміщувалася «Просвіта», він зіткнеться або з відсутністю інформації або знайде в літературі щонайменше три адреси.

Поважний знавець історії Харкова А.В. Скоробагатов у своїй монографії «Харків у часи німецької окупації (1941–1943)», описуючи діяльність «Просвіти», не вказує, де вона знаходилася [16]. Так само і письменники-мемуаристи Дмитро Нитченко та Аркадій Любченко, згадуючи «Просвіту», не вказали її локацію [11, с. 245—247; 10, с. 160]. Юрій Шевельов, докладно оповідаючи про «Просвіту», не зазначає ніякої адреси. Шановні й висококваліфіковані упорядники та коментатори останнього видання спогадів Юрія Шевельова вміщують ілюстрацію № 215 з підписом: «Будинок Миколи Синельникова, в якому за часів німецької окупації розміщувалася харківська “Просвіта”. Сучасна адреса: вул. Дарвіна, 29» [19, с. 467].

Звідки взялася ця адреса? Зі спогадів Оксани Соловей, яка працювала секретаркою в «Просвіті»: «Одержано дозвіл на організацію Просвіти. Вона містилася в колишньому Будинку лікаря (особняк М. Синельникова) на Садовоуликівській» [17, с. 19].

«Надихнувся» спогадами О. Соловей і краєзнавець Ростислав Рибальченко, написавши: «“Просвіта” мала власну матеріальну базу, їй було передано будинок, конфіскований свого часу у лікаря Синельникова, по вул. Дарвіна, 4» [13, с. 38]. Вміщено і сучасне фото будинку № 4 (фрагмент фасаду). Лікарем був син славетного актора і режисера Миколи Синельникова Сергій. Про нього знаходимо спогад у книзі колишнього обербургомистра Харкова Олександра Семененка «Харків, Харків...»: «Поруч із моїми парадними дверима були дуже впритул такі самі парадні до будинку, що його збудував перед революцією відомий у театральному світі режисер російського театру Микола Миколайович Синельников. Два поверхи в будинку влада закріпила за ним у користування.

<...> Доктор Сергій М. Синельников вже людина нашого часу, син режисера, жив також там. Доктор був професором Медичного інституту» [15, с. 55]. Тобто С.М. Синельников жив у будинку за № 29; відомостей, що він володів будинком, який зараз має № 4, нема.

А от чутки, розповсюджені серед «просвітян», що будинок належав колись якомусь лікареві, підтверджуються: більшовики «віджали» його у лікаря Олексія Миколайовича Гехтмана (1874—1949). У довіднику «Весь Харьков на 1917 год» зазначено його мешкання: «Гехтман Алексей Ник., д-р мед. Садово-Куликовская, 2» [6, стп. 229]. О.М. Гехтман був відомою постаттю в Харкові: професор, основоположник (у 1924 році) і завідувач кафедри терапії Інституту вдосконалення лікарів, він залишив по собі добру пам'ять [1; 14, с. 75, 76, 98, 115, 130].

Донедавна вважалось, що О.М. Гехтман купив будинок на Садово-Куликівській у 1917 році в купця Молдавського. Проте історик архітектури Є. Соловійов, спираючись на журнал «Известия Харьковской городской думы» (не називаючи його, але наводячи в ілюстраціях рядок із таблиці «Ведомость ходатайствам о постройках, утвержденных Харьковскою Городскою Управою»), доводить, що Гехтман був власником будинку з 1915 року [18]. Так, в № 4-5 за 1915 рік ми розшукали цю інформацію [7, с. 287]. Утім, в таблиці зазначене прізвище Гехтман з іншими ініціалами – М.М. Якщо це не одруківка, може, М.М. Гехтман – дружина лікаря (якщо у нього взагалі в той час була дружина), на чие ім'я був придбаний будинок (така практика була розповсюдженою у другій половині ХІХ століття – на початку ХХ ст.; наприклад, на цій же вулиці особняк Рижових був оформлений П.П. Рижовим на ім'я дружини; О.М. Бекетов свій особняк, відомий сьогодні як Будинок вчених, теж оформив на ім'я дружини Ганни Олексіївни).

Щодо Молдавських – можливо, лікар купив у них ділянку? Вони були сусідами Гехтмана: у довіднику «Весь Харьков на 1915 год», виданому у 1914 році, читаємо в переліку власників будинків: «Садово-Куликовская ул., 4 Молдавский М., Морд. Д.» [4, стп. 221]. Те саме – в довіднику на 1916 рік [5, стп. 221]. Журналісти часом пишуть, що будинок за сучасною адресою Дарвіна, 4 належав купцю Е. Д. Молдавському. «Весь Харьков на 1916 г.», як і на 1917-й, фіксує лише те, що купець жив у власному прибутковому будинку на цій же вулиці: «Молдавский Ефр. Дав. Садово-Куликовская, 9/2» [5, стп. 207; 6, стп. 214]. Брак документальних джерел не дозволяє поки що зробити остаточних висновків щодо перших власників будинку. Утім, нас цікавить пізніший період.

Історик Василь Дубровський, який був обраний головою відродженої харківської «Просвіти», згадував: «...Відділ Пропаганди заходився організувати Український Дім у колишньому Будинку Лікаря, що на Садово-Куликівській вулиці» [8, с.164]. Віра Казимір, коментуючи цей текст, пише: «Будинок лікаря Піснячевського на вулиці Садово-Куликівській № 21 було побудовано за проектом архітектора О. Бекетова у 1903 р.» [8, с. 167]. Тобто вона вирішила, що це і є Будинок Лікаря, в якому під час війни розмістилася «Просвіта». І це – пальцем в небо.

Насправді Будинок Лікаря — це не будинок якогось «лікаря з великої літери» (такими в 1930-ті роки на вулиці Садово-Куликівській, з 1936 р. – Дарвіна, були щонайменше три особи, блискуче описані О. Семененком у спогадах, – Олексій Ніколаєв, Сергій Синельников та Фотій Піснячевський), а клуб лікарів. Такий тип назви для клубів (коли в однині писався представник професії) був характерним для 1920-х – 30-х. Наприклад, у 1927 році був «Клуб червоного міліціонера та розшуку Харківщини» [12, с. 61], а назва «Будинок вчителя» існує й сьогодні (хоч офіційно він називався в 20-ті «Будинок освіти» чи «Будинок робітників освіти»).

Будинок Лікаря з осені 1934 або з початку 1935 року і до жовтня 1941 року розміщувався в будинку, в якому в 1920-х роках до переїзду столичних установ до Києва було «Управління Уповноваженого Народнього Комісаріату Закордонних Справ ССРР при РНК УСРР (УПОВНАРКОМЗАКСПРАВ)» за адресою Садово-Куликівська, 2 [12, с. 30; 2, с. 29]. «Весь Харків на 1937 рік» вже фіксує: «Будинок лікаря, вул. Дарвіна, 2» [3, стп. 360].

І про це є спогади харків'ян. Наприклад, Нінель Лібероль згадувала, що з 1935 року займалася в Дитячій музстудії Будинку Лікаря на вулиці Дарвіна, і хоч не називає номера, але докладно описує саме той будинок, який тепер має номер 4, називаючи його «Чарівним Домом» [9, с. 50—52]. Отже, саме в цьому будинку був відкритий «Український Дім» (як він йменується в спогадах В. Дубровського) або «Будинок національної культури» (як його називає історик А.В. Скоробогатов) [16, с. 196], де й діяла «Просвіта».

Аналіз діяльності цієї громадської організації не є метою цієї розвідки, проте варто згадати хоча б деяких людей, які були членами харківської «Просвіти»: вже згадані вище визначний філолог Юрій Шевельов, історик Василь Дубровський, письменниця-перекладачка Оксана Соловей, історик, публіцист, педагог Дмитро Соловей, актор і друг Леся Курбаса Йосип Гірняк, художник Микола Бурачек, фольклорист, композитор Василь Ступницький,

дружина Гната Хоткевича Платоніда (репресована слідом за чоловіком), донька Дмитра Багалія Ольга, рятівниця бібліотеки Харківського університету під час війни, літератор Олекса Варавва, професор, засновник профтехосвіти в Харкові Петро Ковалівський (батько історика Андрія Ковалівського), письменниця Інна Христенко та інші непересічні особистості. Тут виступав письменник і журналіст Улас Самчук.

Дивним чином у туристичних довідниках часів Незалежності, в статтях журналістів, присвячених вулиці Дарвіна, не кажучи вже про Вікіпедію, історія ошатного будинку зі скульптурами по вулиці Дарвіна, 4 зазвичай не містить ані рядка про те, що відбувалося тут в період німецької окупації. Споруджений 1915 року за проектом І.І. Тенне як прибутковий будинок, цей дім бачив чимало відомих особистостей, виконував різні функції, однак варто пам'ятати, що саме тут духовно і фізично рятувалася та знаходила сенс буття в страшні роки Другої світової війни українська громада Харкова.

Список використаних джерел:

1. А. Н. Гехтман // Врачебное дело. 1950. № 4. Стб. 383–384: фото. – Подпись: Ученики и сотрудники.
2. Весь Харків на 1929 рік. Харків, 1929.
3. Весь Харків на 1937 рік : адрес.-довід. кн. / склав Елькін Є. С. ; за ред. Мельнікова А. А. Вид. 1-е. Харків, 1937. 50, 128 с., XL, VIII, 456, IV стп.
4. Весь Харьков на 1915 год : справ. кн. Харьков. [1914].
5. Весь Харьков на 1916 г. : справ. кн. Харьков, 1916.
6. Весь Харьков на 1917 г. : справ. кн. Харьков, 1917.
7. Известия Харьковской Городской Думы. 1915. № 4-5.
8. Дубровський В. Дрібні замітки на великі теми : Сторінки мемуарів та публіцистики / Василь Дубровський ; авт. передм. та упорядн. В.А. Казимир. Харків - Чернігів : Видавець Олександр Савчук, 2020. 352 с. , 37 іл.
9. Либероль Н. Волны музыки. Харьков: С.А.М., 2011. 92 с.
10. Любченко А. Вертеп (повість). Оповідання. Щоденник / упоряд., авт. післямови В.А. Любченко; авт. передм., комент., приміт. І.Л. Михайлин. Харків : Основа, 2005. 464 с.
11. Нитченко Д. Від Зінькова до Мельборну. 2-ге окреме вид. / укладач В.М. Кошова; авт. післямови О.Д. Ткач (Леся Богуславець). Полтава : ТОВ «Сімон», 2019. 363 с.
12. Провідник по Харкову з назвами вулиць та планом м. Харкова. Книга потрібна для всіх. Харків, 1927. 82 с. Репринт вид-ва «САГА» [б.р.].
13. Рибальченко Р. Харківська культурна еміграція 1942—1943 років : нариси. Харків : Курсор, 2004. 197 с.
14. Робак І., Демочко Г., Ільїн В. Олександрівська – перша міська клінічна лікарня Харкова: півтора століття історії. Харків : Колегіум, 2016.

15. Семененко О. Харків, Харків... / вступ. слово Маріяна Коця. Харків — Нью-Йорк : Березіль — Маріян Коць, 1992. 160 с.
16. Скоробагатов А.В. Харків у часи німецької окупації (1941—1943). Харків : Прапор, 2006. 368 с.
17. Соловей О. У Просвіті і навколо // Доповіді і повідомлення. Українська Вільна Академія наук у США. Ч. 2. Дражевська Л., Соловей О. Харків у роки німецької окупації 1941-1943. Спогади. Нью-Йорк, 1985. С.17 -32.
18. Соловьев Е. О датировке дома по ул. Дарвина, 4 // <https://www.facebook.com/groups/1186357338835197> . Публікація 28.12.23
19. Шевельов Ю.В. Я - мене - мені... (і довкруги) : Спогади. 1. В Україні / Ю. Proceedings_25_04. Шевельов (Юрій Шерех); передм. С. Вакуленко; прим. С. Вакуленко, К. Каруник, Ю. Полякова, В. Ромновський; упоряд. С. Вакуленко, О. Савчук; художн. оформ. О. Чекаль. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2017. 728 с.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН І ЗРУШЕНЬ

Краснощок О. М.

здобувач вищої освіти

Державного біотехнологічного університету,

м. Харків, Україна

Міносян А. С.

к.і.н, доцент, професор кафедри ЮНЕСКО

«Філософія людського спілкування»

та соціально-гуманітарних дисциплін

Державного біотехнологічного університету,

м. Харків, Україна

Формування патріотичних ціннісних орієнтацій молоді вимагає комплексного підходу з урахуванням сучасної російсько-української війни. Цей процес передбачає не лише загальну підтримку від держави, а й послідовний розвиток чітко визначеної системи орієнтацій, серед яких - політична відповідальність, культурна ідентифікація, сприйняття демократичних інституційних традицій тощо. У цьому контексті визначення цілей стає надважливим, адже без конкретизації того, якого результату необхідно досягнути, будь-яка інша